

Legaat met last

door Evert VAN WALLE

I. — Definitie.

Legaat met last kunnen we noemen de testamentaire schenking die de legataris de verplichting oplegt een bepaalde prestatie te verrichten. Dezelfde regels als voor de belaste schenking zijn trouwens van toepassing.

De prestatie waartoe de legataris verplicht wordt kan verschillende vormen aannemen :

- Lasten ten voordele van de testator zelf : dit zijn meestal lasten van godsdienstige aard, zoals de verplichting om een aantal missen te laten opdragen, ofwel een last van onderhoud. In het laatste geval rijst dan de vraag van de geldigheid.
- Lasten ten voordele van de legataris zelf : dit zijn meestal voorwaardelijke legaten die niet onder het hoofdstuk « Legaat met last » vallen en hier niet behandeld worden. Een voorbeeld is het legaat met als voorwaarde voor de legataris niet te hertrouwen.
- Lasten ten voordele van een derde, het quod plerumque fit. De lasten van een legaat worden meestal gestipuleerd ten voordele van derden zodat we hieraan het grootste deel van de uiteenzetting zullen wijden.

Deze korte inleiding duidt meteen het schema van de behandeling aan. Er werd vooral aandacht besteed aan praktische problemen die kunnen rijzen in verband met het onderwerp. Eerder theoretische discussies, die niet worden behandeld zijn nochtans niet zonder belang, bv. het onderscheid tussen last en voorwaarde waar we reeds op wezen. De meeste auteurs nemen als criterium de mogelijkheid tot het vervullen van de opdracht door anderen dan de legataris of niet en de al dan niet waardeerbaarheid in geld. Bij een positief antwoord betreft het een last, anders een voorwaarde.

— de vraag of het legaat met last moet beschouwd worden als een rechtshandeling om niet of onder bezwarende titel. Is de last ten voordele van een derde dan is de waarde ervan te vergelijken met die van het ganse legaat. Het legaat zal beschouwd worden als om niet in de mate waarin de waarde er van die van de last overtreft. Is de last ten voordele van de begiftigde zelf, dan behoudt de handeling steeds het karakter om niet. In elk geval komt voor de inkorting het legaat in aanmerking, na aftrek van de last.

II. Legaat met last ten voordele van de testator.

A. Lasten van godsdienstige aard.

Deze lasten komen vrij veelvuldig voor en geven zelden aanleiding tot moeilijkheden. In zeer veel testamenten komt er een beschikking voor waarin opdracht wordt gegeven een aantal missen voor de ziele-

rust van de testator te laten opdragen of een gelijkaardige last te verrichten. De voorbeelden in de rechtspraak zijn talrijk. (1).

In zeldzame gevallen stelt er zich een probleem van materiële aard, namelijk wanneer de lasten overdreven zijn. Zo werden in een testament de volgende lasten aan de erfgenamen opgelegd (2) :

- a. Jaarlijks drie stille missen te doen lezen voor de zielerust van verschillende personen en dit voor eeuwig ;
- b. achteraan in de kerk een lijst te doen ophangen waarop de arme families van de parochie een mis konden komen opeisen ;
- c. bepaalde zaken te verkopen om te zorgen voor betere doodskisten voor de armen en een aangepaste begrafenisgeving.

Het hof besliste dat het hier niet ging om eenvoudige lasten die de erfgenamen zouden kunnen vervullen met inachtneming van de gestelde voorwaarden. Enkel de kerkfabriek en wat de laatste last betreft, de administratie belast met de begrafenis van noodlijdenden, zijn hier toe in staat. Daarom werd deze beschikking geïnterpreteerd als een stichting ten voordele van de kerkfabriek en de administratie.

De testator moet er dus enkel op letten dat hij niet overdrijft wat betreft de godsdienstige lasten en er zijn geen moeilijkheden.

B. — L a s t v a n o n d e r h o u d.

Het legaat met als last de testator te verzorgen gedurende zijn leven doet de vraag rijzen naar de geldigheid ervan. De theorie van de rechtspraak vinden we terug in een nog niet zo oud vonnis (3), dat zegt : « Het legaat waaraan een last kleeft ten voordele van de testator alleen, is geldig als die last door de legataris ongekend is gebleven tot aan het overlijden van de testator. Als de last dan niet de werkelijke oorzaak van het legaat uitmaakt, dan brengt de niet-uitvoering ervan de nietigheid van het legaat niet mee. »

In het vonnis betrof het een legaat met als last « onderdak, voeding en, over 't algemeen, alle zorgen te verlenen tot aan de dood van de testatrice ». De eerste vraag die de rechtbank had op te lossen was

(1) Luik, 25 maart 1830, Pas. 1830, II, 88.

Doornik, 14 juli 1845, B.J. 1845, 1393.

Brussel, 14 augustus 1848, Pas. 1848, II, 220 ; B.J. 1849, 214.

Luik, 3 maart 1859, Pas. 1861, II, 86.

Bergen, 3 november 1900, Pas. 1901, III, 174 ; J. T. 1901, 741 ; Rec. Gén. 1901, 411 ; Rev. Adm. 1901, 372.

(2) Brussel, 22 mei 1871, Pas. 1871, II, 69 ; B. J. 1871, 995.

(3) Dinant, 4 februari 1932, Pas. 1932, III, 103 ; Ann. Not. 1932, 333 ; Rev. Not. 1932, 601.

die van de geldigheid : is het een geldig legaat of een beding over een toekomstige nalatenschap (B.W. 1130) ? Deze laatste veronderstelling wordt door de rechter uitgesloten wanneer de legataris onwetend is nopens het bestaan van de last. Daarbij is de loutere kennis door de legataris onvoldoende om de ongeldigheid van het legaat te veroorzaken. Pas wanneer hij op positieve wijze tegenover de testator de verplichting had aangenomen de last te vervullen, zou er sprake zijn van beding over een toekomstige nalatenschap. De ongeldigheid wordt dus vermeden wanneer de legataris ervan afziet een verbintenis aan te gaan.

In het besproken vonnis was het legaat geldig. Dan rees een tweede vraag : wordt dit legaat, geldig dus, ja dan neen getroffen door de nietigheid ? De moeilijkheid is de volgende: een later voorval maakt een beschikking die juridisch volkomen correct is, zonder uitwerking.

Dit voorval bestaat hier in de onmogelijkheid om de last bij het openvallen van de nalatenschap uit te voeren vermits ze ten voordele van de erflater is voorzien. De wet is hier duidelijk : art. 934 voorziet het geval van niet-uitvoering der voorwaarden. De ontbinding zou dus moeten worden uitgesproken. De rechtbank ging echter zover niet.

Volgens haar kan de houding van de testator na het opmaken van het testament aan de rechter de morele overtuiging geven dat de uitvoering van de last niet de determinerende reden is voor het legaat en dat hij het legaat zou gehandhaafd hebben ook indien hij had geweten dat de last niet zou worden uitgevoerd. Deze theorie werd dan toegepast op het onderhavig geval en men ging de feiten na : de overledene had aanvankelijk ingewoond bij de legataris en was door deze verzorgd. Later was ze vrijwillig en op eigen verzoek naar een rusthuis overgebracht, terwijl de betrekkingen tussen haar en de legataris steeds allerhartelijkst waren gebleven. Indien ze van mening was veranderd, had ze nog gemakkelijk een ander testament kunnen maken, want ze leefde nog vijf jaar in goede gezondheid. Uit dit alles leidde de rechtbank af dat het testament volledige gevolgen zou hebben.

Een gelijkaardig geval kwam onlangs voor de rechtbank van Gent. (4) Ook hier was de last bijstand door de legataris te verlenen aan de testator tijdens diens ziekte. Dit werd door de rechter als geldig geoordeeld en er wordt bijgevoegd dat, als de gestelde voorwaarde ver-

(4) Rb. Gent, 8 juni 1961, T.N., 1965, 156.
Bevestigd : Gent, 6 januari 1962, idem.

vuld is, er geen enkele reden toe bestaat te onderzoeken of het bedrag van de gelegateerde som al dan niet in verhouding staat tot de ge-presteerde diensten.

Buiten de paar genoemde gevallen geeft het legaat met last ten voordele van de testator weinig of geen aanleiding tot moeilijkheden, in tegenstelling tot de last ten voordele van derden.

III. Legaat met last ten voordele van een derde.

Het probleem spitst zich hier voornamelijk toe op de vraag naar de geldigheid van het legaat of van de last.

A. Nietigheid van legaat of last.

De principiële vraag stelt zich of de nietigheid van het legaat, die van de last meebrengt en omgekeerd. In beide gevallen is het antwoord negatief. Eerst de nietigheid van het legaat. Twee gevallen in de rechtspraak kunnen aangehaald worden. In een oud arrest (5) wordt duidelijk gesteld dat de vraag of het verval van de belangrijkste beschikking de vernietiging meebrengt van de lasten eraan verbonden, een feitenkwestie uitmaakt, waarvan de oplossing afhangt van de wil door de testator uitgedrukt. Meer recent (6) is het algemeen legaat met als last een geldsom te overhandigen aan het werk ter bestrijding van T.B.C. De legataris was vele maanden voor de testator overleden. Het algemeen legaat is dus vervallen ten aanzien van hem. Welk is nu het lot van die last? De rechtbank stelde de algemene regel voorop dat de overdracht van het legaat geschiedt cum onere en dat slechts uitzonderlijk de overnemer niet gebonden zou zijn door de lasten. Dit zou hier het geval zijn wanneer bewezen is dat de last een werkelijk persoonlijke voorwaarde voor het legaat is of een waarlijk persoonlijk karakter vertoont ten aanzien van de oorspronkelijke legataris. Het is dus weer een zuivere feitenkwestie die slechts kan opgelost worden door het testament te interpreteren volgens de wil van de testator. In principe brengt de nietigheid van het legaat de nietigheid van de lasten dus niet mee.

Wat gebeurt er in het tegenovergestelde geval, indien de last nietig is? Is dan het ganse legaat getroffen door de nietigheid? De rechtspraak beantwoordt ook deze vraag in principe negatief (7), evenals de rechtsleer, alhoewel Laurent nuanceert dat, wanneer er werkelijk de bedoeling is om de wet te ontduiken, zeker het ganse legaat als nietig moet worden beschouwd (8). Met de oude opvatting over de

(5) Luik, 15 maart 1876, Pas., 1876, II, 256; B.J. 1876, 618.

(6) Rb. Luik, 3 juni 1950, Jur. Liège, 1949/1950, 314.

(7) Cass., 27 november 1845, Pas., 1846, I, 241; B.J., 1846, 161.

Cass, 8 juni 1850, Pas., 1850, I, 297; B.J. 1850, 769.

(8) F. Laurent : Principes de Droit Civil t. III, 348.

voorwaarde die als de dwingende en beslissende beweegreden voor het legaat werd beschouwd, brak het Cass.-arrest van 1952 (9). Zelfs als de testator de last als dusdanig heeft beschouwd, dan nog zal uit de nietigheid van die ongeoorloofde voorwaarde niet de nietigheid van het ganse legaat voortvloeien.

B. Oorzaken van nietigheid.

De oorzaken van de nietigheid van de lasten of legaten zijn talrijk.

1. Strijdigheid met de wet.

Eerst is er de ongeoorloofde voorwaarde waarover art. 900 handelt. Zo bvb. de verplichting om de aandelen van een vennootschap niet te vervreemden (10) of om niet te hertrouwen, maar dit behoort niet tot de eigenlijke stof van het legaat met last.

Talrijker zijn de gevallen waar geen rekening wordt gehouden met bepaalde administratieve wetten, voornamelijk bij legaten met last ten voordele van liefdadige of andere instellingen. Steeds zal dan bij de rechter de bekommernis blijken om aan het legaat met last zijn volledige draagwijdte te geven. Zo in het geval waar het legaat geldig is verricht, maar de legataris niet bij machte is de lasten uit te voeren (11): een liefdadigheidsbureau werd belast met de administratie van een gelegateerde som, wat niet mogelijk was. Het legaat werd behouden en de rechter besliste dat het aan de administratieve macht toekwam om het bevoegde orgaan voor de uitvoering van de last aan te duiden. Meestal wordt aangenomen dat de testator per vergissing een onbevoegde instelling heeft aangeduid om het legaat met last uit te voeren. De administratie stelt dan de bevoegde commissie aan het werk (12). Een recent geval waar het legaat werd behouden ondanks de verkeerde adressering ervan werd behandeld voor de Raad van State (13). Het ging om een legaat met als last onder de vorm van studiebeurzen, hulp te verstrekken aan verdienstelijke maar weinig kapitaalkrachtige studenten, om hen de studies in een bepaalde onderwijstak te vergemakkelijken. Als beneficiaris van het legaat was de stad Luik aangesteld, wat ongeldig was. Toch heeft men het legaat beschouwd als geldig toegekend aan de Provinciale Commissie voor stichtingen van studiebeurzen, omdat het hier klaarblijkelijk ging om een eenvoudige vergissing van de legataris. Er was echter een andere

(9) Cass., 31 oktober 1952, R.C.J.B., 1953, 5 (+ noot Dabin).

(10) Cass., 14 mei 1959, T.N., 1961, 164

(11) Brussel 6 januari 1875, Pas., 1873, II, 50; B. J., 1875, 321.

(12) Namen, 27 januari 1879, Pas., 1879, III, 234.

(13) R.v..St., 20 maart 1964, Rev. de l'adm. et du dr. adm., 1965, 22.